

Valistuksen kirjakulttuuri Suomessa

Minna Ahokas: Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa 1700-luvulla. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 188. Suomen Tiedeseura 2011. 315 sivua.

Minna Ahokas pohtii ytimekkäästi otsikoidussa väitöskirjassaan *Valistus suomalaisessa kirjakulttuurissa 1700-luvulla*, mitä valistus oli 1700-luvun Suomessa kirjahistorian näkökulmasta nähtynä. Valistuksen käsitteen Ahokas näkee kahdenlaisena, toisaalta hyvin yleisesti renessanssin tapaisena kokonaisen aikakauden nimenä ja toisaalta täsmällisemmin 1700-luvulla vaikuttaneena ja yhteiskunnallisia uudistuksia tavoitelleena liikkeenä. Kirjakulttuurin Ahokas mieltää hyvin laajasti: se sisältää hänen tutkimuksessaan sekä kirjojen levinneisyyden, saatavuuden että vaikutushistorian. Tässä Ahokas tukeutuu Robert Darntonin 1700-luvun ranskalaisia painotuotteita käsitteleviin tutkimuksiin, joissa kirjojen levinneisyydellä, saatavuudella ja vastaanotolla on niin ikään suuri merkitys.

Väitöskirjassaan Ahokas tutkii valituskirjallisuuden levinneisyyttä Suomessa, valistusaatteen vaikutusta suomalaisten koulujen ja yliopistojen oppisisältöihin, erilaisia

kirjakokoelmia, tuon ajan suomalaisten lukukokemuksia ja lehdistöhistoriaa. Hän kiinnittää huomiota suomalaisen kirjakulttuurin edellytyksiin eli siihen, miten painotuotteita voitiin myydä, ostaa ja lainata, millainen oli painotuotteiden levinneisyys, miten painotuotteita luettiin ja miten valistuksesta Suomessa keskusteltiin. Oppineiston ja papiston ohella Ahokas ottaa erityistarkasteluun porvariston ja aatelin miespuoliset jäsenet. Naiset ohitetaan teoksessa lyhyesti – nähtävästi osittain läheseikoista johtuen. Tietoa naisista olisi kuitenkin ollut mahdollista löytää enemmän. Esimerkiksi varakkaalla turkulaisella kauppialla Maria Augustinilla oli perukirjassaan 19 kirjan kirjasto, jossa oli uskonnollista kirjallisuutta, lakikirja, kaksi keittokirjaa ja *Krönings Ceremoniet* -niminen painotuote. Lähes jokaisen porvarisvaimon, papinrouvan tai aatelin naisen omistamat keittokirjatkin olivat hyödyn ajan tuotteita, joissa punaisena lankana oli järkevä ja säästäväinen taloudenpito, ”hushållsvetenskap”.

Valituskirjallisuuteen Minna Ahokas lukee niin tieteelliset ja filosofiset teokset, romaanit, filosofisporografinen klandestiinikirjallisuuden kuin sanomalehdetkin. Lähteinään Ahokas käyttää painotuotteiden ohella yksityiskirjastojen luettelaita, perukirjoja, huutokauppa-asiakirjoja, päiväkirjoja ja yksityiskirjeitä. Ahokas toteaa, että hänen lähteensä edustavat niitä erilaisia 1700-luvun Suomen konteksteja, joissa kirjat ja niistä käyty keskustelu näkyvät, mikä pitää paikkansa. Väitöskirjan laajaa otetta ja sen monipuolista lähteistöä voikin pitää onnistuneina ja antoisina valintoina.

Valistus nousee tutkimuksessa kiinnostavasti esiin myös verkostoitumisen aikakautena, ja on ansio-kasta, että Ahokas pohtii eräiden esittelemiensä vaikuttajien elämänavaiheita jonkin verran tästä näkökulmasta. Olisi ollut kuitenkin kiin-

toisaa lukea, miten esimerkiksi Turun akatemian professorikunta Browallius, Mennander, Weilin, Mesterton jne. matkustelivat, saivat vaikutteita ja solmivat kontakteja jo opiskeluaikanaan, siis ennen Turkuun asettumistaan. Samaa pohdintaa olisi voinut olla enemmän myös Viaporissa palvelleiden upseerien osalta: millaisia olivat näiden upseerien ulkomaiset sotilasurat ja ulkomaiset palveluspaiikat. Mikä merkitys näiden yksittäisten ihmisten kontakteilla ja elämänavaiheilla oli valituskirjallisuuden leviämiseen? Kertoohan Ahokkaan valitsema aineisto, perukirjat, kirjeet ja kirjastoluettelot, suurelta osin nimenomaan yksityishenkilöiden henkilökohtaisista valinnoista.

Ahokas kykenee tutkielmassaan osoittamaan, että kaikki valituskirjallisuuden alueet, niin tiede, filosofia, romaanit kuin sanomalehdetkin, olivat ainakin joidenkin 1700-luvun suomalaisten tiedossa ja painotuotteina myös heidän omistuksessaan. Lukijalle piirtyy kuva 1700-luvusta suomalaisen kirjakulttuurin monipuolistumisen vuosisatana, jolloin myös ulkomaila julkaistu kirjallisuus sekä alkukielisenä että ruotsiksi käännettyinä levisi suomalaisen lukijakunnan käsiin. Huomiota saa myös lukutapojen muutos: tietokirjallisuus sekä puhdas ajanvietelukeminen, runot ja romaanit, yleistyivät. Ylipäätään maallisempi kirjallisuus ja sanomalehdet olivat lukukokemuksina henkilökohtaisia valintoja ja niistä etsittiin uutta, ennen lukeamatonta tietoa. Tämä lukutapa erosi jyrkästi siitä, miten uskonnollisia tekstejä, raamattua, katekismusta ja virsikirjaa, oli totuttu lukemaan toistuvasti samanlaisina ja jopa ulkoa.

Luetun valituskirjallisuuden sisällöt eivät kuitenkaan olleet radikaaleimmasta päästä, ja suomalainen valistus piirtyykin Ahokkaan tutkimuksessa ennen kaikkea mallillisena ja käytännönläheisenä aatevirtauksena. On kuvaavaa, että

suomalaisissa kaupunkihuutokoupoissa myytiin runsaasti esimerkiksi Voltairea, mutta bestseller oli tässä tapauksessa tämän kirjoittama ja ruotsiksi käännetty Kaarle XII:n elämäkerta. Montesquieulta puolestaan myytiin ruotsiksi käännettyä kirjaa Rooman historiasta *Tankar öfver orsakerna til de Romares fall* eikä esimerkiksi kuuluisaa *De l'Esprit des lois* -teosta. Tässä onkin ehkä selvin ero esimerkiksi Robert Darntonin tutkimuksiin. Kun Ranskassa valituskirjallisuuden käsikynkässä kulkee vahvasti vallankumous, ei radikaalein ajattelu näytä jättäneen suomalaisen kirjakulttuuriin Ahokkaan mukaan ”mitään käänteentekeviä jälkiä”. Ylipäätään ranskalaiset, saksalaiset ja englantilaiset kirjat tavoittivat Suomessa laajemman lukijakunnan vasta vuosikymmeniä ilmestymisensä jälkeen. 1700-luvun alkupuoliskolla ilmestyneet valistuksen merkkiteokset esiintyvät suomalaisissa lähteissä näkyvämmiin vasta vuosisadan lopulla. Ruotsin valtakunnassa valituskirjallisuuden historiaan liittyikin vahva hyödyn käsitettä korostanut painotus.

Minna Ahokkaan tutkimus perustuu laajaan ja monipuoliseen lähdetutkimukseen ja huolelliseen empiriaan. Samalla Ahokkaan kansainvälisen kirjahistorian teorian ja metodien tuntemus tukee hyvin hänen väitöskirjatyötään, joka tuottaa uutta ja monipuolista tietoa suomalaisesta 1700-luvun kirjakulttuurista. Erityisen ansiokasta on Ahokkaan tapa tutkia valituskirjallisuuden suomalaista lukijakuntaa erilaisten yhteiskuntaryhmien kautta aatelista oppineistoon, papistoon ja porvaristoon. Näissä ryhmissä lukeminen saakin erilaisia merkityksiä. Kauppiaat olivat ennen kaikkea kiinnostuneita ammattiinsa liittyneestä hyötykirjallisuudesta, oppineisto tutustui filosofisen ajattelun uusiin avauksiin, papisto pohti kasvatusta ja kansanvalistusta ja aateli hankki juridiikan ja filosofian ohella mat-

kakirjoja, kaunokirjallisuutta ja jopa eroottisia tekstejä.

– KIRSI VAINIO-KORHONEN